

ATATÜRK'DE DEVLET ADAMLIĞI DUYARLILIĞI

Doç. Dr. MUSTAFA BALCIOĞLU*

Parlak bir geçmişe dayanan milletlerin, tarihleri boyunca, yüksek yetenekli siyaset ve devlet adamları ya da üstün nitelikli askerler yetiştirdikleri oldukça sık görülen bir olaydır. Türk Milleti de, bu bakımdan, seçkin bir örnek oluşturur. Fakat, toplumların çok değişik alanlarını kapsayan hayatlarında, asker ve devlet adamlığı nitelik ve yeteneklerini, hele köklü reformları gerçekleştirme başarısını bir bütün olarak, kendi kişiliğinde toplamış bulunan çok yönlü liderin varlığına pek az rastlanır. Atatürk, dünya tarihinde, bu müstesna kişilerden biridir. Hele, Milli tarihimizde, "Tek" insandır.

Atatürk, Türk bağımsızlık savaşının askeri lideri olduğu kadar, siyasi lideridir ve sadece bizim gözümüzde değil, dünya kamuoyunca da "Çağdaş Türk Devleti'nin Kurucusu"dur.

Genç yaşından beri, askerlik yönünden olduğu kadar, toplum yaşamının siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel koşulları bakımından da kendini bunalımlı bir ortamda bulmuş; İmparatorluğun hemen her köşesine uzanan askerlik hayatı, O'nu çökmekte olan bir devletin iç ve dış sorunları ile yüzyüze getirmiştir. Uyanık ve araştırmacı zekası O'nu ülke sorunlarına çözüm bulmaya yöneltmiştir. Hatta, bir ara, kendisini aktif politikanın içinde bulmuş; fakat, kısa zamanda sıyrılmayı başarmıştır. Bununla beraber yüksek komuta kademelerinde bulunduğu dönemlerde, siyaset ve stratejinin iç içe oluşu nedeni ile, Osmanlı Hükümeti'ni ve kamuoyunu uyarıcı düşünce ve önerilerini açıklamaktan da geri kalmamıştır.

Özellikle Millî Kurtuluş Savaşı ve sonrası Onun devlet adamlığı vasıflarının bütün parlaklığıyla ortaya çıktığı dönemdir. Birbirine yol veren bu vasıfları içerisinde en barizi,

"İnsanları iyi tanınması ve kimi nerede, nasıl görevlendireceğini bilmesidir".

Millî Mücadelemizin zaferle sonuçlanmasından sonra barış görüşmelerinde Türkiye'yi kimin temsil edeceği sorun olmuştu. Kamuoyunun beklentilerine göre en güçlü aday Rauf Orbay'dır. Rauf

* Kırıkkale Üniversitesi Öğretim Üyesi.

Orbay'da bu konuda isteklidir. Ancak Atatürk, "Başmurahas" olarak Rauf Orbay'ı değil, İsmet İnönü'yü Lozan'a gönderdi. Herkeste bir sükutu hayal!

Atatürk der ki; "Siz, İsmet Paşa'yı tanımıyorsunuz. Çünkü ömrü cep-hede geçti. Ankara'da pek az müddet kaldı. Tanımaya vakit ve imkan bulamadınız. Bu adam, zekidir, müdebbirdir. Bilhassa görüş ve tetkik has-sası kuvvetlidir. Meselâ içinizden birini, şu masayı devirmeye memur etsem, iki-üç nihayet dört şekilde devirebilir. İsmet Paşa, bunu sekiz, on şekilde devirmek iktidarına mâliktir." Bir başka Örnek:

T.B.M.M.'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra, asiler Nallıhan'da Kaymakamı balta ile keserek öldürürler. Ankara üzerine yürümeleri söz konusudur. Mecliste bir tedirginlik havası esmeye başlar. Meclis üyeleri, hemen Mustafa Kemal'a başvurular. O da tereddütsüz "Refet Bey'i gön-derelim, başka çaremiz yok. Bu işin hakkından ancak o gelebilir" dedi. Refet Bey, heyecan ve ümitle uğurlandı. Gitti... Hayret edilecek bir sü-ratle isyanı bastırdı. ²

Devlet adamının vasıflarının başında vatan ve millet aşkı gelir. Aşk-sız adam pörsümeye, aşksız toplum sönmeye mahkumdur. Tarihte devlet ve toplumların çöküş sebepleri sadece aşkını kaybetme yüzündendir. Eski Roma ve Abbasiler... Kanuni'den sonraki Osmanlı Devleti ve daha neler, neler! Aşka en güzel örnek, Atatürk'ün doğumundan ölümüne kada milletine karşı duyduğu sonsuz aşktır.

Zaferden sonra bir akşam yemeği yeniyor. Herkesin yüzünde zaferin mutluluğu ve tatlı bir tebessüm var. Bir ara Ruşen Eşref, İzmir'li bir gen-cin yazdığı şiiri okuma müsaadesi ister. Şiir,..... (işte tarihte yeri) Or-dular ! Hedefiniz Akdeniz'dir, İleri! sözleriyle bitmektedir. Herkes şiiri beğenir. "Yazanı bulduralım", "Teşvik edelim" diyenler olur. Gözler Mus-tafa Kemal Paşa'ya çevrilir. Acaba ne söyleyecektir? Ata, kısık bir sesle düşüncesini açıklar; Bu şiir, hemen baştan sona benim değersiz var-lığımı övüyor, oysa ben övünülecek bir iş yapmadım. Zafer milletindir. Hepimizindir... Ben sadece sizlerin görüntüsüyüm. Övülmesi gereken mil-lettir. Sakarya'dan İzmir'e kadar çariksız koşan yüzbinlerce Mehmet'tir. Bu genç arkadaşımıza deyin ki, bundan sonra Mustafa Kemal Paya'yı değil, ulu Türk Milleti'ni öv... Çünkü bütün bunları yapan millettir. Ata-türk'e bu sözleri söyleten sonsuz millet aşkı değil midir?

Devlet adamının ana vasıflarından biri, gözü kara olmaktır. Gözü kara olmak, devlet adamının, inandığı şeyi hayata geçirebilmesi için biricik

1 Niyazi Ahmet Banoğlu, **Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk**, İst. 1955, s. 85.

2 Niyazi Ahmet Banoğlu, **A.g.e.**, s. 85.

vasıtaadır. Her tedbir alındıktan ve basiret planında herşey pişirildikten sonra mutlaka cürete, gözükaralığa ihtiyaç vardır. Atatürk, hayatı boyunca bu vasfını sık sık harekete geçirir.

Erzurum'a geldiğinin beşinci günü makina başına çağrılır. Çağırana doğrudan doğruya padişahdır. İstanbul'a dönmesi emrediliyor, uzun bir tebdili hava ile istediği yere gidebileceği vaad ediliyor... Paşa, reddediyor, padişah ısrar ediyor... Konuşma giderek sertleşerek sürüyor.. Geride bıraktığı köprülerin hepsini yakmış olan Mustafa Kemal'in; "Katiyyen reddediyorum, İstanbul'a dönmeyeceğim..." demesinden sonra padişah da; "O halde resmi vazifeniz sona ermiştir..." tebliğini yapar... Paşa, o anda demir bir iradenin, sonsuz bir cesaretin örneğini verir..."Onlar beni azlediyorlar fakat ben, hem memuriyetimden, hem de canım kadar sevdiğim mesleğimden, askerlikten de çekiliyorum..." Hemen saraya ve harbiye nezareti'ne istifasını bildirir. Telgrafların çekilmesinden sonra, en küçük bir tereddüt ve hatta teessür göstermeyerek yanındakilere döner; "Aziz arkadaşlarım, bu andan itibaren hiçbir resmi sıfat ve memuriyetim yok, bir millet ferdi olarak ve milletten kuvvet ve kudret alarak vazifeye devam edeceğim" der.³

Devlet adamı muhteris olmalı... İhtiras, devlet adamına dinamizm kazandıran güçlü bir etken... Atatürk'de bir ihtiras adamıdır. Nedir bu ihtiras? Bir Mussolini, bir Hitler'inki gibi milletlerini uçuruma yuvarlayan sefil bir ihtiras değil, Türk Milleti'ni zafere, başarıya, refaha ve mutluluğa götüren kutsal bir ihtiras... Tarihin en eski, en uygar milletini devletsiz bırakmama ihtirasıdır. Kainat üzerinde bulunan bundan daha yüce daha ihtişamlı ne olabilir?

Devlet adamı davasında samimidir. Samimiyet; derin, büyük, katıksız bir samimiyet, büyük adamların başlıca özelliği... Samimiyetten kasıtımız, samimiyeti kendinden menkûl bir samimiyet değil... Böyle bir samimiyet, boş bir böbürlenmeden ibaret... Atatürk'ün şahsına baktığımızda örnek bir samimiyet görürüz. Sakarya Meydan Muharebesi öncesi cepheye hareket eder. Çevreye hakim olan Karadağ'a çıkar. Amacı, düşmanın izlemesi muhtemel hücum yönünü görmek... Bir sigara yakıp atına biner. Hayvan, kibritinin alevinden ürkererek geri tepince Mustafa Kemal şiddetle yere düşer... Kaburga kemiklerinden biri kırılmıştır; bir an için ciğerlerini sıkıştırarak nefes almasına ve konuşmasına engel olur. Yanındaki doktor, kendisini ciddi şekilde uyarır: "Devam ederseniz hayatınız tehlikeye girer". Mustafa Kemal, "Savaş bitsin, o zaman iyileşirim. Bu, Tanrının bir işaretidir. Kemiğim nasıl kırıldı ise, düşmanın mukavemeti de aynı yerde kırılacaktır" deyip orduya başkasının komuta

³ Mazhar Müfid Kansu,4 Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, I. Cilt, T.T.K.Yay., Ank. 1966, s. 38.

etmesi tekliflerini geri çevirir. Ve o halde Sakarya Meydan Muharebesi'nde Türk ordusuna komuta eder. ⁴

Devlet adamı çok güzel konuşmasını bildiği kadar dinlemesini de bilir... Atatürk, çevresindekileri davaya inandırmaya çalışırken sürekli konuşan biridir. Halbuki O, konuştuğu kadar dinlemesini de bilir. O'na sorarlar; Kuvvetinizin sırrı nedir? "Durur dinlerim" der. Sonra tekrar eder; "Dinlerim" ve susar.

Zamanı en iyi kullanmak, her zaman kararlı olmak, herşeyi yerinde ve zamanında yapmak, inandığı davadan ödün vermemek Atatürk'ün en karakteristik özelliklerindedir.

Harf inkılâbı çalışmaları başlamış ve bir de komisyon kurulmuştur. Başbakan İsmet Paşa da dahil olmak üzere herkes, bu işin gerçekleşmesi için yedi yıllık bir geçiş süresine ihtiyaç olduğu kanaatindeydi. Büyük inkılâpçı süreyi tayin eder. 3 ay.⁵ Daha süre dolmadan yeni Türk Alfabeti yurdun her tarafında kullanılmaya başlanır.

Uzalgörüşlülük, tarihe yön veren devlet adamlarının altın vasıflarındandır. Atatürk, çevresindeki dünyayı, o kendine özgü derin bakışıyla izlerken, ilerde neler olacağını bütün açıklığıyla görmüştür. 1932 yılında kendisiyle görüşen Amerikalı General Mac. Arthur'la yaptığı uzun konuşmalarda, geleceği adeta bir kahin gibi önceden bilerek söylemişti. 1932 yılındaki bu görüşme sırasında Atatürk'ün şu değerlendirmeyi yaptığını görüyoruz. "Almanya kısa sürede büyük bir ordu meydana getirebilecek ve Rusya hariç, bütün Avrupa'yı işgal edebilecek kabiliyettedir. Fransa büyük bir askeri güç oluşturmak yeteneğini kaybetmiştir. İngiltere, artık adaların savunması bakımından Fransa'yı hesaba katmaz... İtalya'nın bugünkü şefi, bir Sezar rolü oynamanın cazibesine dayanamayacak ve İtalya'nın bir askeri güç olmaktan çok uzak olduğu gerçeğini hemen ortaya koyacaktır... Amerika, tarafsız kalmayacak ve Almanya, Amerika'nın savaşa katılması sonucu yenilecektir. Eğer Avrupa devlet adamları ulusal alandaki bencil ve bölücü duygularını bir kenara atmazlarsa; temel siyasal sorunu, tüm Avrupa'nın yararına olmak üzere, içtenlikle, kararlılıkla çözüme bağlamaya çalışmazlarsa; korkarım ki yeni bir felaketten kaçınmak imkansız olacaktır... Bugün, medeniyeti, hatta bütün insanlığı tehdit eder şekilde, Doğuda yeni bir güç ortaya çıkmıştır. Bu güç, maddi ve manevi bütün kaynaklarını bir dünya ihtilali için seferber ettikten başka; Avrupalılar ve Amerikalılar tarafından henüz bilinmeyen yöntemler de uyguluyor... Avrupa'da patlayacak savaşta zaferi kazanacak olan, İngiltere ile Fransa veya Almanya değil;

4 F. Rifkî Atay, Çankaya, Batış Yay., İst. 1984, s. 292.

5 F. Rifkî Atay, A.g.e., s. 563.

fakat Bolşevik Rusya olacaktır." Ve öyle olmuştur.⁶

O, tarihte pek çok devlet adamının yakasını bırakmayan, bizde de Enver Paşa'da somutlaşan maceraperestlik hastalığından da pek uzaktı. Bu yüzden, hesapsız ve lüzumsuz bir tek Türk'ün hayatını tehlikeye sokmamak davasından sonuna kadar şaşmamıştır. Birgün, Edirne'ye kadar gittiniz, Selanik bir kurşun ötesiydi, doğduğunuz yeri alamaz mıydınız? diye sordular. Atatürk; sokaklarında çember çevirdiğim, aşık oynadığım ve ölülerimin yattığı güzel Selanik'i nasıl almak istemezdim. Biz, İstiklâl harbini yaptığımız günlerde kavak ağacına benziyorduk. Biliyorsunuz, kavak kökleri satıhta, toprağa yakındır. Ya düvel-i muazzama bir daha geriye dönüş bizimle uğraşmaya kalksaydı belki Anadolu'da tehlikeye düşerdi. Ben o zaman hissimi değil aklımı kullandım, demiştir.⁷

Ömrünün sonlarında Hatay meselesi yüzünden uykusuz ve sinirliydi. Bir gün bir arkadaşı, paşam niçin kendinizi de milletinizi de üzüp duruyorsunuz. Bir Tümen yollasanız Hatay'ı alırsınız. Fransızlar Suriye'nin bir sancağı için sizinle muharebe mi edecekler, dedi. Öfke ve siniri dalga gibi dinerek sesi yavaşladı. Evet bunu ben de bilirim. Bir tümen yollasam Hatay'ı alabiliriz. Fakat bu durum Fransızların haysiyetlerine dokunupta karşı koyacakları tutarsa! Sual sorana dönerek, Ben bir sancak için almış şu kadar Türk vilayetini tehlikeye sokamam. Böyle olduğu için M. Kemal Atatürk kurtardığı vatanına yeni topraklar katarak ölmüştür. Halbuki Hitler, kül yığınları haline gelen vatanın bir harabesinde düşmana esir olmamak için kendini öldürmek zorunda kalmıştır.

O, devlet adamlarının söz ve davranışlarında dikkatli olmaları gerektiğini, devletin şeref ve haysiyetini kollamaları lüzumunu inançla uygulamıştır. Yalnız kendi ülkesinin değil, karşısındaki ülkelerin de bu değerlerini saygıyla korumuştur.

Barış savaşçısı büyük Atatürk, Başkumandanlık zaferinin sabahı, yaveri Muzaffer Kılıç'la harp meydanını gezerken gördüğü manzaradan son derece müteessir olmuştu. Yaverine, "şu gördüğün manzara insanlığın yüzünü kızartacak bir şeydir. Fakat bunu biz yapmadık, bizi mecbur ettiler, demiş ve biraz sonra yerde gördüğü bir Yunan bayrağını işaret ederek, "Bunu derhal kaldırınız, Bir milletin istiklâl âlameti yerde sürünemez" emrini vermiştir.

Onu çok yakından tanıyan Başkanlık ettiği Millet Meclisinde bulunan, riyaset ettiği hükümette bulunan, sofrasında, seyahatlerinde bulunan H. Suphi yalnız kendi nesli için değil, birbirini takip edecek nesiller için de

6 "Atatürk ve Mac. Arthur", Yeni Forum, S. 324, s. 39. The Caucasus Dergisi'nden çev.: Murat Aygen.

7 Şükrü Elçin, "Hissimi Değil Aklımı Kullandım", Türk Kültürü, Yıl XXX, S. 346, s. 91.

koskoca bir manevî servet ve koskoca maddî bir sermaye olarak gördüğü ve bizzat Atatürk'ün yüksek şahsında müşahede ettiği devlet adamlığı vasıflarını şöyle sıralamıştır.

- Kıymetleri tanımak ve kıymetleri yerinde kullanmak,
- Sevmek ve sevindirmek,
- İnanmak ve inandırmak,
- Başkalarını yenmek için evvela kendini yenebilmek,
- Bitmez, tükenmez bir sabır,
- Takip fikri,
- Hitâbet kabiliyeti,
- Kuvvetli hafıza, yani temas ettiğimiz adamları unutmamak, başlanılan işleri unutmamak, mazinin ihtarlarını unutmamak,
- Seziş kabiliyeti,
- Verilen sözü tutmak,
- Meslekî bilgiyi devamlı artırmak,
- Kararlı olmak,
- İstikbalde elde edilecek zaferi, günün geçici zaferlerine tercih etmek.⁸

Son söz olarak şunu söylemek istiyorum;

Hemen eşiğinde bulunduğumuz şu yeni dönemde, 21. yüzyılda kendi ulusumuzu olduğu kadar diğer ulusları da idare etmeye talip olan devlet adamları o imkansızlıklar ve pek güç şartlar altında Atatürk'ün yaptıklarını hatırlamalıdır. Eminim ki hem biz hem de diğer dünya milletleri barış ve mutluluğun sırrına bu sayede ereceklerdir.

Bu vesileyle, Cumhuriyetin temelini biz burada attık dediği Sivas'ta bu büyük insanı bir defa daha minnet ve şükranla anıyorum.

⁸ "Devlet Adamının Esas Vasıfları", *Türk Yurdu Dergisi*, Mart 1955, Sayı 242, s. 649-652.